

NINCS ELVONT SZÉPSÉG, CSAK SZÉP DOLGOK VANNAK

Külföldi folyóiratokban gyakran szó esik Allain Robbe-Grillet francia regényíróról, az úgynevezett kísérleti regényirodalom megteremtőjéről. A Nouvelle Revue Française közölte *La jalousie* (Féltékenység) című regényének egy részletét, a *Mercure de France* pedig tanulmányt hozott a műről meg írójáról.

Robbe-Grillet-t világszerte a regényirodalom megújítójának ismerik, szülőhazájában azonban sokkal többen írnak róla, mint ahányan regényeit olvassák. Amerikában már más a helyzet. Az új francia írók tulajdonképpen az amerikaiak fedezték föl. *Le Voyeur* (Látnok) című regényét kiadták egy olcsó sorozatban tízezer példányban. Egy hónap alatt a könyv utolsó példánya is elfogyott. Ugyanebben a sorozatban lát hamarosan napvilágot a Féltékenység is, egy egyetemi tanár pedig tanulmányt ír a két regény szerzőjéről. Robbe-Grillet könyvei Európában is szép példányszámokban kelnek el, a svédek pedig egyik elbeszélését besorolták a francia széppróza Stockholmban megjelent antológiájába.

Minderről a *Nouvelle Litteraires* januári számából szereztünk tudomást. A lap közli munkatársa, André Bourdin és Robbe-Grillet beszélgetését. Az író és az újságíró tulajdonképpen arról vitáznak, vajon csupán technikai fogásnak tekinthető-e Robbe-Grillet írás-módszere, amellyel a történéseket társakra vezeti vissza, vagy pedig kora szükségletét vetíti ki magából az alkotóművész. Az író — természetesen — a második változatot vallja magáénak, és készségesen beismeri, hogy Kafka és a két háború közötti amerikai regényírók művei indították írásra.

— Arra a meggyőződésre jutottam — mondotta Robbe-Grillet —, hogy az úgynevezett francia regény Zola óta semmit sem fejlődött, sőt Proust nyomdokait sem követte senki. Az írók továbbra is úgy írtak, mintha sem Joyce, sem Faulkner nem volna. Ez, véleményem szerint, hatalmas tévedés volt, ezeket az embereket nem lehet számításon kívül hagyni. Viszont a hagyományos humanizmus, amely nemrégiben még egyetlen megihletője volt a francia regényirodalomnak, s amely az embert teszi mindennek központjává, már rég meghaladott álláspontra. A társak világában élünk, s ha érzésekről, szenvedésekről, borzalmakról beszélünk, csaknem mindig ezeket az érzelmeket előidéző, megokoló tárgyakra kellünk. Nincs elvont szépség, csak szép dolgok vannak. Nincsen rettegés, de vannak félelmet keltő dolgok... Csak nem hiszi, hogy a félelem — az átélés pillanatában — más, mint valaminek az anyagi

jelenléte? Egy ajtó, amely lassan kinyílik, egy közeledő árnyék... Hát a féltékenység? Nem azonos-e két, egymáshoz túlon túl közel álló karosszékkal, vagy pedig egy kézmozdulattal?

Robbe-Grillet hitvallása: a regénynek az a feladata, hogy átalakítsa az emberek gondolkozásmódját.

— Kétségtelen, hogy a legtöbb intellektuális szokásunkat legalábbis módosítanunk kell. A tudaton való uralom elméletéről le kellett mondanunk. A tértől független időnek, az anyag örökkévalóságának elméletére gondolok! Be kell látniok, hogy regényem merészsége még mindig nem végső számadás.

JAMES JONES ÚJ REGÉNYE

James Jones második regénye, amely a lendületesen megírt *From Here to Eternity* (Innen az örökkévalóságig) után jelent meg, ha szabad ezt a kifejezést használni: teljesen balsikert hozott. Jones most megírta és kiadta harmadik könyvét is. Címe: *The Pistol*. Érdekes lesz megállapítani, milyen tanulságot vont le az író eddigi, olyannyira ellentétes eredményű munkájából. Grenville Hicks a *Saturday Review* januári számában azt írja Jonesról: bebizonyította, hogy tud fegyvelmezetten írni, ha akar. Kétszázoldalas könyvében — szemben az ezeroldalas második regénnyel — tömören, találóan írja le a második világháború egy epizódját. A regény — vagy elbeszélés — hőse Richard Mest tizenkilenc éves közkatonája, aki Pearl Harbourban teljesített szolgálatot az első légitámadás idején. A zűrzavaros napokban nem volt alkalma rá, hogy visszaszolgáltassa a használatra kapott revolvert, s ez a fegyver, amelyet most magáénak érez, „erővel teli súllyá, egyéni biztonságának jelképévé” válik. Mest a támadástól fogva szüntelenül ugyanazzal a látomással küzd: egy japán tiszt szamuráj-karddal megtámadja, ő pedig revolverrel agyonlövi, így menti életét.

A becses fegyvert azonban a többi katona is megkívánja. Csábító ajánlatokkal ostromolják, mások erőszakkal fenyegetőznek, és Mest egyiknek is, másiknak is ellenáll. mindaddig, amíg a „felsőbb hatalmak”, a katonai adminisztráció, be nem avatkozik. Megtalálták a revolverről szóló elismervényt, és elveszik a közkatonától a legsajátabb tulajdonának érzett fegyvert.

A kritikus hangsúlyozza, hogy Jones egyszerű eszközökkel, egymást követő drámai epizódokban írta meg regényét, és mondanivalóját sohasem méretezte túl. Főlveti a kérdést: mit jelent ez a könyv James Jones, a kétségtelenül nagyon tehetséges fiatal író számára. Az első regény nagy üzleti sikere után Jones nyilván azt hitte, mindegy, hogyan írja meg következő könyvét. Így lett második regénye az olvasó türelmének, izlésének és az angol nyelvtannak semmibevétele. A *The Pistol* viszont jó könyv, mindenképpen jobb az eddigieknél. S ha ez a regény Jones egy új útjának első lépése — nagy eredmény. Ha azonban csak azt akarta vele megmutatni, hogy mit tud, megtörténhet, hogy következő könyvei megint másfajta föltűnést keltenek.

A PASZTERNÁK-ESET – TÁRGYILAGOS SZEMMEL

A „Paszternák-élet” régen várt józan értékelését adta Dominique Fernandez a *Nouvelle Revue Française* januári számában. Fernandez az egész ügyet az íróra nézve „rendkívül szomorúnak” mondja, s „kellemetlennek” mindazok számára, akik a költőt Oroszországban olyan vad hévvel támadták. De azt is hangsúlyozza, hogy a Svéd Tudományos Akadémia megismételte baklövését: 25 évvel azután, hogy Gorkij helyét Bunyin-nak adta oda a Nobel-díjat. Soholov-val szemben Paszternák-ot részesítette előnyben. Beszél a nyugati írók és újságírók kacagatóan közös állásfoglalásáról az író mellett, akit korábban nem ismertek — és dőreségnek tartja, hogy Dr. Zsivágót a szovjet társadalom ellen irányuló műnek nyilvánították, szerzőjét pedig mártírként Canossa-járáásra kényszerítették. Fernandez a maga helyére állítja Paszternákot és regényét is.

Igy ír a regényről:

Ez a könyv egy orvos zuhanásának, bukásának regénye — áldozatvállalás, amelyhez keserűség és búskomorság csatlakozik, a lázadás azonban hiányzik belőle. Zsivágó nem ítélkezik a forradalom utáni kilengések fölött, hanem egyszerűen megállapítja, hogy az elmúlt idok emberének élete céltalan ebben a hősi korszakban, amelyben ilyen kilengések megtörténhettek és meg is kellett történniük. De még akkor sem ad magának igazat, amikor ezeket a tényeket megállapítja, amint ezt Balzac és Stendhal regényeinek hősei teszik, önbizalmukra támaszkodva és belső értékeik tudatában ítéletet mondva a társadalomról. Paszternák sajátos hangja a lemondás hangja egy magasabbrendű történelmi szükségességgel szemben, amit kétségtelenül nem tud szeretni, de el kell fogadnia, mert — szükségszerűség.

Ha ebből a szempontból nézzük Paszternáknak Hruscsovhoz és a Pravdának írt leveleit, megértjük: ezek az írások nem azt jelentik, hogy az író hamut szór a fejére, hanem azt, hogy vállalja sorsát. Paszternák kész eltérni a szenvedést, és pedig nemcsak Oroszországért, hanem Oroszországtól is. Számára nem létezik az a lehetőség, hogy elhagyja hazáját és emigráljon. A kommunista társadalomról írt bírálata hasonló Tolsztojnak a XIX. század arisztokráciájáról és nagyburzsoáziájáról írt kritikájához. Mind a ketten megértik az orosz valóságot, egyik is, másik is mély szeretetet érez Oroszország iránt, bármilyen is... Írásaikból kiérzik Oroszország feltétlen szerepe — bármit tesz is, bármilyen igazságtalanságot követ is el azok iránt, akik szeretik.

„Attól tartok — írja Fernandez —, hogy az üldözött Paszternák érdekében nyugaton írt számtalan levél, kérvény, tiltakozás és kiállítás csak megerősítette Paszternák közösségvállalását az orosz valósággal. Miért? Azért, mert először is költő, művész, humanista, tehát semmiesetre sem érthetne jobban egyet a kapitalista rendszerrel, mint a kommunizmussal. Meg azért is, mert undorítóan farizeus gondolatnak tartja különbséget tenni a „jó” és „rossz” Oroszország között. Paszternák számára csak egy Oroszország van, és ő nem tud az „igaz emberek” sorába állni. Ha szeretünk valakit vagy valamit, jót és rossz tulajdonságaival együtt szeretjük, inkább elpusztulunk, meghalunk ezzel a valakivel vagy valamivel, mint hogy képmutatás árán mentjük magunkat.

Slavko Mihalić a zágrebi *Literatura* 11. számában Dubravko Škurla hét költeményét közli abból az alkalomból, hogy a költő verseskötetét a közeljövőben kiadta a *Lykos* kiadóvállalat. Mihalić kísérőszövegéből megtudjuk, hogy a versek írója halott: 1957-ben mint a rebroi elmeógyógyintézet ápolója, öngyilkosságot követett el. Kevés barátja nagytehetségű költőt gyászolt benne, akinek nem volt ideje, hogy kifejlődjék. Noha igen korán — 1947-ben — jelentette meg első verseit (1933-ban született), nagyon kevés alkotása látott napvilágot, s mindaz, ami megjelent, kezdőre vallott — teli volt a hagyományos forma gátlásaival, és kifejezőmódja sem volt erőteljes.

Mihalić most arról értesít bennünket, hogy Škurla sokat írt, sokat dolgozott, tizenöt kötetre való verset, egy teljes Whitman fordítást hagyott örökül és egy kisebb antológiát angol versfordításokból. Es ami a legjelentősebb, életének utolsó éveiben, amikor már a „sárga ház” (az elmeógyógyintézet) állandó lakója volt — nem lehetetlen, hogy éppen környezetének hatása alatt — megtalálta saját költői kifejezőmódját, egyéni hangját. Ez az újjászületés közvetlenül önkéntes halála előtt történt, s látható eredménye a *Kamení brid* (Kóperem) és még vagy húsz költemény.

A kötet egyik versét jellemzésül — hevenyészett fordításban alább közöljük.

A BELEMBÖRTÖNZÖTT HÁZ

Van egy fehér márványból faragott ház.

Soha, soha az életben

el nem mondhatom

így, egyszerűen:

kiskutyusok ugatnak erkélyéről

engem köszöntve.

Van egy fehér márványból faragott ház.

De nem merem szóval kimondani,

sohasem mertem,

sohasem közeledtem

hozzá félelem nélkül.

A belémbörtönzött házhoz.

ANGLIA ÚJ KOSZORÚS KÖLTŐJE

Az angol olvasóközönség körében hirtelen nagy érdeklődés támadt egy most felúnt költő iránt: a londoni könyvkereskedők naponta átlag ezer példányt adnak el összes költeményeiből. Mivel ez a költő nálunk teljesen ismeretlen, közöljük a *Time* róla szóló írásának néhány részletét.

John Betjement Angliában a „legjobb fűzfapoéta” néven ismerik. Ez az elnevezés azonban nem azt jelenti, hogy Betjeman versei rosszak, inkább arra utal, hogy költeményeinek tárgyát az egyszerű emberek szűk témaköréből válogatja ki, és arra is, hogy rímei a slágerköltészet és a gyermekversikék összecsengő verssoraira emlékeztetnek. Betjemant egyébként az angol táj, legheibb

*A távirópóznák és a bádog
Kedves, véres, öreg Angliája*

lefrójának tartják. Társadalmi szatírának — Betjeman szívesen foglalkozik ezzel a műfajjal is — bátor hangját, senkinek sem jut eszébe kétségbevonni a fasizmus elleni háború idején írt verseinek megjelentetése után:

*Irgalmas Istenem, bombázd a németeket.
Asszonyaikat kíméld meg a magad javára.
S ha ez nehezedre esik,
Mégbocsátjuk vétkeidet.
De, irgalmas Isten, történjék bármi,
Ne engedd, hogy engem bombázzanak.*

A most ötvenhárom éves költő újságírásból él. Nemrégiben még egy építészeti szakfolyóirat társszerkesztője volt. Nagyszerű baedekereket írt Angliáról, s e munkáival, amelyek hatalmas tudásról és úgyszeretetről tanúskodnak, nem csekély szolgálatot tett a viktoriánus gótika rehabilitálásának. Betjeman a „másodrendű fontosságú dolgok szenvedélyes megfigyelőjének mondja magát. Verseit nem tekinti költészetnek, és önmaga sem érti egészen, miért is vásárolják versesköteteit az emberek.

A Time abban látja a dolgok nyitját, hogy a költő — mint a régi, viktoriánus korszak alkotásainak lelkes harcosa — rendkívül népszerű Angliában. A lap egyébként a londoni könyvkereskedőkkel együtt Betjeman-t tartja a birodalom következő poeta laureatusának.

EGY REGÉNY ANATÓMIÁJA

Pontosan ötvenkét hete, hogy Robert Trevor *Anatomy of a Murder* (Egy gyilkosság anatómiája) című könyve az amerikai legkelendőbb könyvek listájára került. Azóta is szilárdan tartja magát ezeknek a könyveknek a sorában, sőt az elmúlt év szeptemberig szüntelenül az élen járt. Erről az irigylésreméltó helyről csak Vladimir Nabokov *Lolita*-ját szorította ki.

Fölhasználjuk a *New York Times Book Review* adatait, hogy megállapíthassuk, milyen jövedelemre tett szert ez idő alatt a szerző — mert hiszen az ilyesfajta könyveknél ez a körülmény a leglényegesebb. A lap szerint az *Anatomy of a Murder* hatszázezer dollárt jövedelmezett az írónak. A kiadó *St. Martin's Press* 168 000 példányban adta el a könyvet, s nagyjából ennyit helyezett el tagjai között egy hónap alatt az amerikai könyvbarátok köre is. További százezer dollárt kapott Trevor a lapoktól, amelyek folytatásokban közölték a regényt. Az *Otto Preminger-Carlyle* vállalat — némi százalékon felül — 35 000 dollárt fizetett a könyv megfilmesítésének jogáért.

Robert Trevor nem hivatásos író, s nem is ez a valódi neve. Az álnév mögött a michigani föllebbviteli bíróság egyik tagja, John B. Voelker rejtőzik. Mister Voelker még ma is rendszeresen végzi bírói teendőit, amelyek nélkül a nagy hírnévre vergődött könyv meg sem született volna. Az *Anatomy of a Murder* tulajdonképpen egy bírósági tárgyalás részletes leírása, egy bűntény perrendszerű megvilágítása. A bíró munkájában a regény megjelenése óta mindössze annyi változás történt, hogy a tárgyalásokon, amelyeket ő vezet, feltűnően sok az újságíró. A laptudósítók érdeklődése természetesen inkább Trevornak, mint Voelkernek szól.

Trevor egyébként új könyvet ír, azt azonban nem volt hajlandó elárulni az újságíróknak, hogy miről. Csupán annyit mondott, hogy 1961-ig nem fejezi be.

EGY MAGYAR EMIGRÁNS SORSA

Peter Usztinov, akit ügyes színdarabírónak és pompás filmszínésznek ismerünk, szerződést kötött a *The Atlantic* című népszerű amerikai folyóirattal, hogy egy sorozat elbeszélést ír számára. A folyóirat januári számában már olvashatjuk az elsőt. Címe: *The Man Who Took it Easy* (Egy ember, aki nem csinált magának gondot). Az elbeszélés a könnyű műfajú írások közé sorozható, de van benne valami az Amerikába emigrált európai intellektuel (Usztinov maga is az) mélyen átértett keserűségéből, amely egy bonyolultabb, dúsabb rétegzésű szellem és az új, gépesített világ összeütközéséből ered. Nem alkalmazkodni ehhez a világhoz a legtöbb esetben nem jelent mást, mint lesüllyedni az édes-kés ál-egzotikum szerfölött alacsony szintjére.

Az elbeszélés hőse Erhardt (?) von Csumlay magyar zenész, aki a „von” szócskát önhatalmúlag ragasztotta vezetékeve elé, hogy az első világháborút követő korszakban, amikor minden szokatlan dolognak jó árfolyama volt, tetszetősebb cégérral lássa el expresszionista zeneszerzeményeit. Ezzel, úgy látszik, végzetes hibát követett el, mert — noha három dobra írt szonátája és egy hangra komponált operája jelentős sikert aratott — később, amikor az extravaganciák iránti érdeklődés csökkent, nem tudott felszínen maradni. Kiderült, hogy Csumlayt túlságosan lefoglalta a sikerhajhászás, önmagát pedig elhanyagolta, mert Amerikában — ahova egy előadókörút vitte, s ott is felejtette — minden erejét arra kellett összpontosítania, hogy megőrizze korábbi hírnevét. Orosz és spanyol tárgyú filmeket, bibliai és őserdei történeteket zenésített meg, amikor pedig pártfogója meghalt, a filmiparba szerződött el. Végül plágiummal vádolták, amit — nem tudatosan — el is követett, mert életében annyiféle zenét hallgatott, hogy már nem igazodik el benne.

Usztinov mesterien szövi meséjét az idő és a tér két pontja között: egy newyorki koncertteremben Sztravinszky (szintén emigráns) hangversenyez, egy közeli emigránskocsmában pedig a már kiöregedett Csumlay muzsikál magyarnótákat a vacsorázó vendégeknek. Az elbeszélés végén Csumlay egy érzelgős dalt ad elő. Miközben játszik, szemé sarkából a csinos, hosszúlábú ruhatáros lányt figyeli, aki elragadtatással hallgatja a nótát. Csumlay így vigasztalja magát:

— Hiába, azért csak művészet ez!...

A következő pillanatban azonban eszébe jut Sztravinszky. Kocsmában menet a hangversenyterem mellett vitt el az útja. S illúziói szertefoszlának.